

Megamoeilijk, die beeldspraak?

Beeldspraak in kindertelevisie aan de hand van de casestudy ‘Mega Mindy en het zwarte kristal’¹

Marlies CARETTE

Résumé

L’objectif de cet article est d’examiner la présence et la compréhension du langage figuré dans le film flamand ‘Mega Mindy en het zwarte kristal’ destiné aux enfants de 4 à 9 ans. Ce film comporte 22 formes de langage figuré dont 4 métaphores, 6 métonymies et 12 expressions. Ces formes sont ensuite soumises à deux groupes de 30 enfants, d’âges différents (4 ans et 7 ans), demandés de les expliquer ou de répondre à des questions à réponses multiples. Pour ce qui est de la première tâche, les enfants de 4 ans savent dans 9% des cas la réponse correcte, les enfants de 7 ans dans 41% des cas. Quant à la deuxième tâche, dans 25% des cas, les enfants de 4 ans choisissent la réponse correcte et les enfants de 7 ans dans 74% des cas.

1. INLEIDING

Het onderzoek naar beeldspraak kende de voorbije decennia een enorme boost (Lakoff & Johnson, 1980) en ook in het domein van de kindertaalverwerving zit men niet stil (Gillis & Schaerlaekens, 2000). Beide onderzoeksdomeinen zijn al vaak gecombineerd geweest (Franquart-Declercq & Gineste, 2001), maar de studie van het ‘beeldspraakbegrip’ bij kinderen beperkt zich bijna uitsluitend tot het testen van artificieel gecreëerde ‘beeldspraakvormen’ (o.a. Douglas & Peel, 1979; Rundblad & Annaz, 2010). De vraag is dan ook met welke vormen kinderen in de realiteit geconfronteerd worden en of ze die ook begrijpen. De reële context van figuurlijk taalgebruik werd voor dit artikel gevonden in kindertelevisie. Aan de hand van de casestudy ‘Mega Mindy en het zwarte kristal’ (Studio 100 & Timmermans, 2010) probeert dit artikel nieuwe inzichten te verwerven in de hoeveelheid en de soort beeldspraak die kinderen te horen krijgen, maar ook in het begrip ervan en of die afhangt van de soort beeldspraak. Dat gebeurt door na te gaan of de film beeldspraak bevat en zo ja, of de doelgroep die ook begrijpt.

Het artikel start met een kort overzicht van theoretische inzichten over beeldspraak en het begrip ervan bij kinderen. Ook het taalbeleid voor kindertelevisie van de openbare omroep en bij mediabedrijf Studio 100 komt aan bod. Daarna volgt de bespreking van het uitgevoerde onderzoek dat tweeledig

¹ Dit artikel is gebaseerd op de masterscriptie (Carette, 2013) waarmee de auteur in juni 2013 haar master in de taal- en letterkunde aan de KU Leuven behaalde onder begeleiding van prof. dr. Lieve De Wachter.

is. Een eerste onderzoek gaat in op de hoeveelheid figuurlijke taal in de bestudeerde film, een tweede onderzoek gaat na of de doelgroep van de film die beeldrijke taal begrijpt. In de conclusie en discussie wordt duidelijk wat de casestudy ‘Mega Mindy en het zwarte kristal’ betekent voor figuurlijke taal in kindertelevisie.

2. THEORETISCHE ACHTERGROND

Beeldspraak is “figuurlijk of overdrachtelijk taalgebruik, dat wil zeggen dat over een bepaald onderwerp – een zintuiglijk waarneembaar object zowel als een gevoel of idee – in ‘overgedragen’ termen gesproken wordt” (Van Gorp, Delabastita & Ghesquiere, 2007, p. 55). Die beeldspraak kan allerlei vormen aannemen, de meest voorkomende zijn vergelijking, metafoor, metonymie, symbool, allegorie en personificatie (Van Gorp, Delabastita & Ghesquiere, 2007). Deze studie focust zich op de eerste drie soorten, aangevuld met een andere vorm van figuurlijk taalgebruik: de uitdrukking, ook vaak idioom genoemd (De Groot, 2006). Hier volgt een basisbeschrijving van die vier soorten zonder in te gaan op de vele terminologische problemen die de begrippen vaak veroorzaken (o.a. Van Besien, 1990). Een vergelijking is een vorm van beeldspraak waarbij “een zaak, een begrip, een eigenschap met iets anders in verband wordt gebracht door middel van een analogiserend woord (bv. als, zoals, gelijk)” (Van Bork e.a., 2015). Een voorbeeld is ‘klein als een muis’. Valt het vergelijkende partikel weg, dan is er sprake van een metafoor of een stijlfiguur die “berust op betekenisoverdracht tussen twee termen” (Van Bork e.a., 2015). Die betekenisoverdracht is er meestal een van betekenisovereenkomst of betekeniscontrast, zoals bij ‘het kind is een varken’. Gebeurt de betekenisoverdracht niet op basis van een overeenkomst of contrast, dan is het een metonymie. Dat is “beeldspraak waarbij een woord vervangen wordt door een ander op grond van een verband dat tussen beide bestaat. Het is echter niet [sic] een relatie van overeenkomst of contrast (zie metafoor), maar een van nabijheid” (Van Bork e.a., 2015). Een mogelijk verband is de maker voor het gemaakte zoals bij ‘een Rubens’ in plaats van een schilderij van Rubens. Een uitdrukking is ten slotte “een aantal woorden die een karakteristieke, vaste eenheid vormen waarbij de woorden samen meer of iets anders betekenen dan de losse woorden” (De Groot, 2006, p. 6). Een voorbeeld is ‘van een mug een olifant maken’.

Beeldspraak of figuurlijk taalgebruik wordt al sinds de klassieke oudheid bestudeerd. Aristoteles was de eerste die het begrip ‘metafoor’ gedetailleerd behandelde (Van Besien, 1993). Hij deed dat in zijn ‘Poetica’ waar hij een woord een metafoor noemt “als het gebruikt wordt ter noeming van een zaak waarvan het niet de normale, eigenlijke naam is” (Aristoteles, 2004, p. 148).

Aristoteles beperkte zich in zijn benadering van de metafoor tot de tekst zelf en in het bijzonder tot de woorden waaruit de tekst bestaat. Dat werd later de traditionele retorische analyse genoemd. Metaforen maken voor hem deel uit van de retorica: een metafoor is iets wat het discours versiert en kan bijdragen tot het overtuigen van een publiek (Newman, 2002). Het duurde tot het einde van de twintigste eeuw voor metaforen uit het domein van de retorica losraakten (Van Besien, 1993). Dat gebeurde onder meer met de interactietheorie van Max Black. Black (1955) zag een metafoor als een filter waarbij enkele cliché-kenmerken van het ondergeschikte onderwerp (*subsidiary subject*) aan het hoofdonderwerp (*principal subject*) worden gegeven. In het voorbeeld 'de mens is een wolf' is 'mens' het hoofdonderwerp en 'wolf' het ondergeschikte onderwerp. Om die metafoor te begrijpen moet de toehoorder niet de perfecte definitie van een wolf kennen, maar volstaat het als hij enkele cliché-kenmerken van een wolf toepast op de mens. De interactie tussen beide gedachten bestaat erin dat de metafoor niet alleen ons beeld over de mens verandert, maar ook ons idee over een wolf menselijker maakt. Lakoff en Johnson (1980) gingen met hun conceptuele metafoortheorie nog een stapje verder en creëerden zo de hedendaagse metafoortheorie (Steen, 1999). Hun basisidee is dat de metafoor alomtegenwoordig is in het alledaagse leven: het conceptuele systeem waarop het denken is gebaseerd, is metaforisch van aard. Concreet valt hun nieuw inzicht te bewijzen met de metafoor 'discussie is oorlog'. Uitdrukkingen als 'Die opmerking sloeg in als een bom' en 'Jouw stellingen zijn onverdedigbaar' tonen aan dat wij een discussie in het dagelijks taalgebruik in termen van oorlog definiëren. De metafoor 'discussie is oorlog' brengt zo structuur in wat wij doen en in hoe wij wat we tijdens een discussie doen beschouwen. In dit artikel ligt de focus op talige beeldspraak en komen de achterliggende concepten wegens de beperktheid van het onderzoek niet aan bod.

Onderzoek naar het begrip van figuurlijk taalgebruik door kinderen is nog niet zo oud. Pas in de jaren zeventig kreeg beeldspraak een eigen plaats binnen de kindertaalverwerving (Siltanen, 1989). Net zoals bij de theorieën over beeldspraak is er vooral veel onderzoek gedaan naar metaforen. Zo stellen Rundblad & Annaz (2010) dat kinderen tussen drie en zes jaar metaforen vooral letterlijk interpreteren en dat ze pas vanaf zeven jaar in aanraking komen met de figuurlijke betekenis van uitingen. Voor een gevorderd metafoorbegrip is het wachten tot het kind elf is. Die onderverdeling in drie stadia werd ook in ander onderzoek bevestigd (o.a. Winner e.a., 1976; Douglas & Peel, 1979; Siltanen, 1989; Franquart-Declercq & Gineste, 2001). Wanneer de verschillende soorten van beeldspraak wel naast elkaar worden gelegd in onderzoek, blijken metonymieën makkelijker te begrijpen dan metaforen (Rundblad & Annaz, 2010), terwijl uitdrukkingen moeilijker zijn dan metaforen (Douglas & Peel, 1979). Vergelijkingen worden grotendeels op dezelfde

manier begrepen als metaforen, hoewel het vergelijkend partikel de interpretatie wellicht vergemakkelijkt (Winner e.a., 1980; Askeland & Aamotsbakken, 2010).

Met het graduele metafoorbegrip van kinderen wordt ook rekening gehouden bij het maken van een televisieprogramma voor die doelgroep. Voormalig producer van 'Mega Mindy' en huidig creatief producent bij het Belgische mediabedrijf Studio 100 Sven Duym meent bijvoorbeeld dat er voorzichtig moet worden omgesprongen met de hoeveelheid beeldspraak in kinderprogramma's als die niet functioneel is (Duym, 08.05.2013). Zo wil hij het de kinderen niet onnodig moeilijk maken en probeert hij om minder beeldspraak te gebruiken voor een jongere doelgroep (nul tot zes jaar). Indien het wel gebruikt wordt, vindt hij het nodig om de beeldspraak uit te leggen door te herhalen. Als bijvoorbeeld een personage zegt dat ze geen oog heeft dichtgedaan, antwoordt een ander personage volgens hem best dat ze ook slecht geslapen heeft. VRT-taaladviseur Ruud Hendrickx, die waakt over de taal van de kindzender Ketnet van de openbare omroep, vindt eveneens dat taal moet worden aangepast aan de doelgroep (Hendrickx, 04.04.2013). Beeldspraak voor vier- tot twaalfjarigen is volgens hem geen goed idee.

3. ONDERZOEK 1: AANWEZIGHEID VAN BEELDSPRAAK

3.1. *Materiaal*

In tegenstelling tot eerdere onderzoeken (o.a. Douglas & Peel, 1979; Rundblad & Annaz, 2010) wordt hier het beeldspraakbegrip getest aan de hand van reële voorbeelden. Die voorbeelden werden gevonden in de film 'Mega Mindy en het zwarte kristal' (Studio 100 & Temmermans, 2010), een Nederlandstalige kinderproductie van het Belgische mediabedrijf Studio 100 voor jongens en meisjes van vier tot negen. De film is gebaseerd op de televisieserie 'Mega Mindy' die de avonturen van de gelijknamige superheldin vertelt. 'Mega Mindy en het zwarte kristal' duurt ongeveer 75 minuten, waardoor het beeldspraakgebruik minder toevallig zou mogen zijn dan in een aflevering van een serie van bijvoorbeeld 15 minuten. Uit een klein vooronderzoek bleek immers dat in de Studio 100-reeks 'Amika' het aantal beeldspraakvormen sterk varieert per aflevering. De film is ook bewust gekozen voor de doelgroep, vier- tot negenjarigen, zodat een evolutie in het beeldspraakbegrip dat pas vanaf zeven jaar optreedt (Rundblad & Annaz, 2010), mogelijk gedetecteerd kan worden.

3.2. *Analysemethode*

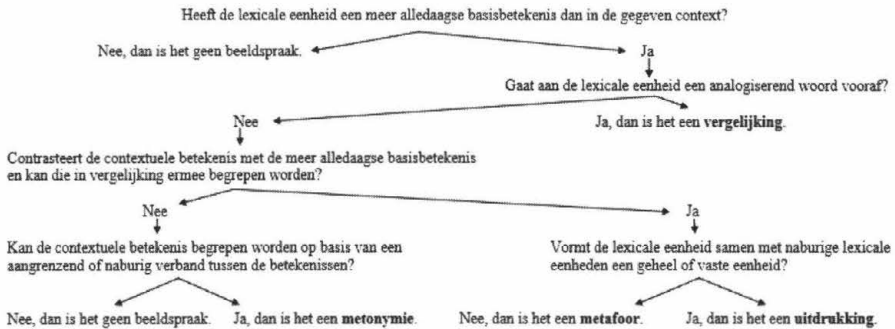
Om de verschillende beeldspraakvormen uit de film 'Mega Mindy en het zwarte kristal' te halen was het nodig om een eigen methode te ontwikkelen. De bestaande methodes om figuurlijk taalgebruik in een tekst te detecteren (o.a. Praggeljaz Group, 2007; Hardie e.a., 2007) zoomen vooral in op metafoeren, en in het bijzonder conceptuele metafoeren, terwijl de andere vormen van beeldspraak er vaak uit afgeleid worden. Klassieke retorische metafoeren zoals die in dit artikel bestudeerd worden, krijgen daarentegen weinig aandacht en worden vaak in termen van een conceptuele metafoer behandeld (Berber Sardinha, 2006). De eigen methode om vergelijkingen, metafoeren, metonymieën en uitdrukkingen uit de film 'Mega Mindy en het zwarte kristal' te halen is dan ook gebaseerd op een methode voor conceptuele metafoeren: de Metaphor Identification Procedure (MIP).

De MIP is een inductieve en manuele methode om conceptuele metafoeren op te sporen ontwikkeld door de Praggeljaz Group (2007). De methode doorloopt vier stappen. Eerst moet de volledige tekst of het discours gelezen worden om een algemeen beeld van de betekenis te krijgen. Vervolgens worden de lexicale eenheden uit de tekst gehaald. Bij de derde stap wordt voor elke lexicale eenheid in de tekst de contextuele betekenis bepaald. Als die betekenis duidelijk is, wordt er gekeken of de lexicale eenheid een meer alledaagse (concreter, gerelateerd aan lichamelijke actie, preciezer of historisch ouder) betekenis heeft dan in de gegeven context. Is dat het geval, dan is de vraag of de contextuele betekenis contrasteert met die meer alledaagse basisbetekenis maar in vergelijking ermee begrepen kan worden. Blijkt dat zo te zijn, dan is de lexicale eenheid metaforisch van aard. Een variant op de MIP is de Metaphor Identification Procedure Vrije Universiteit (MIPVU) van de Vrije Universiteit van Amsterdam (Steen e.a., 2010). In tegenstelling tot de MIP is de MIPVU ook in staat andere vormen van beeldspraak op te sporen zoals vergelijkingen.

Voor dit onderzoek werden de MIP en de MIPVU gecombineerd en op een aantal punten uitgebreid. Een eerste toevoeging maakt het mogelijk uitdrukkingen uit de film te halen. Wanneer een lexicale eenheid na het doorlopen van alle stappen van de MIP metaforisch van aard blijkt te zijn, onderscheidt een uitdrukking zich van een metafoer doordat het samen met naburige lexicale eenheden een geheel of een vaste eenheid vormt die een bepaalde betekenis krijgt. Een lexicale eenheid is daarentegen een metonymie als de contextuele betekenis niet in vergelijking met de alledaagse betekenis begrepen kan worden, maar wel op basis van een aangrenzend of naburig verband tussen de betekenissen. De vergelijkingen worden ten slotte uit de tekst gehaald aan de hand van een analogiserend woord (zoals 'als') dat de MIPVU de 'metaphor

flag' noemt. Hieronder is een schema van de eigen interpretatie van de MIP en de MIPVU te zien. Voor elk woord uit de film werd dat schema doorlopen.

1. Lees de volledige tekst om een algemeen beeld van de betekenis te hebben.
2. Haal de verschillende lexicale eenheden uit de tekst.
3. (a) Ga voor iedere lexicale eenheid uit de tekst na wat de betekenis ervan is in de context.
(b) Ga voor iedere lexicale eenheid na of het een meer alledaagse basisbetekenis heeft.
(c) Doorloop vervolgens het volgende schema.

Figuur 1: methode voor het opsporen van talige beeldspraak

3.3. Resultaten

'Mega Mindy en het zwarte kristal' bevat in totaal 22 attestaties van beeldspraak. Gemiddeld is er dus om de drie en een halve minuut een beeldspraakvorm te horen. Tot welke soort die beeldspraakvormen horen, is in tabel 1 te zien.

Tabel 1: soorten beeldspraak in 'Mega Mindy en het zwarte kristal'

Soort beeldspraak	Vergelijking	Metafoor	Metonymie	Uitdrukking	Totaal
Aantal attestaties	0	4	6	12	22

De film bevat geen vergelijkingen, maar wel metaforen, metonymieën en uitdrukkingen. In totaal zijn er vier metaforen te vinden, waaronder 'kersenpitje', het koosnaampje dat oma Fonkel gebruikt voor opa Fonkel. Die metafoor is goed voor drie van de vier attestaties. De andere metafoor is 'Dat is een fabeltje', als reactie op een onwaarheid van een ander personage. Daarnaast bevat de film zes metonymieën, waarvan er drie van het type 'geheel-deelrelatie' zijn, twee van het type 'deel-geheelrelatie' en een van het type 'gevolg-oorzaakrelatie'. Een voorbeeld van een 'geheel-deelrelatie' is 'Heel het dorp had het erover' waarbij het dorp staat voor de inwoners van dat dorp. De meest voorkomende beeldspraakvorm is de uitdrukking. De film bevat er twaalf waaronder 'Mega Mindy heeft de show gestolen' en 'We moeten zijn verleden uitspitten tot op het bot'.

Alle personages laten beeldspraak horen, behalve boef Axel en Mega Mindy. Het alterego van de heldin, Mieke, gebruikt slechts een beeldspraakvorm, net zoals Zwarte Mega Mindy, opa Fonkel en de machine Bliiep. De sultan zegt twee vormen en Klaus drie. Toby en de commissaris gebruiken elk vier vormen van beeldspraak, terwijl oma Fonkel de meeste beeldspraak laat horen met vijf vormen. In de film wordt er slechts een beeldspraakvorm expliciet uitgelegd aan de kijker. Het gaat om de uitdrukking ‘als een rat in de val zitten’ waaraan voorafgaat: ‘ontsnappen lukt echt niet’. De 22 beeldspraakattestaties vormen het uitgangspunt voor het corpus van het tweede onderzoek dat peilt naar het beeldspraakbegrip bij de doelgroep van de film.

4. ONDERZOEK 2: BEGRIP VAN AANWEZIGE BEELDSPRAAK

4.1. *Methode*

Het beeldspraakbegrip bij de kijkers van de film ‘Mega Mindy en het zwarte kristal’ werd getest via een experiment bij 60 kinderen die in de Vlaamse gemeente Heuvelland naar school gaan. De helft van de ondervraagde kinderen zat in de tweede kleuterklas (gemiddeld 4 jaar en 3 maanden, komt overeen met groep 1 in Nederland) en de andere helft in het tweede leerjaar (gemiddeld 7 jaar en 4 maanden, komt overeen met groep 4 in Nederland). Beide leeftijdsgroepen vallen binnen de doelgroep van ‘Mega Mindy’ (4 tot 9 jaar) en representeren in dit onderzoek respectievelijk de jongsten en de oudsten van die doelgroep. Van de 30 kleuters waren er 17 jongens en 13 meisjes. Bij de leerlingen waren er 16 jongens en 14 meisjes. Alle deelnemers hadden Nederlands als enige moedertaal. Voorkennis over het programma ‘Mega Mindy’ was geen vereiste, maar bij het begin van het experiment werd ernaar gevraagd zodat in de analyse berekend kon worden of het de resultaten beïnvloed had.

De proefpersonen kregen in totaal 19 beeldspraakvormen voorgelegd. De eerste vorm diende als voorbeeldoefening en was afkomstig uit de film ‘Mega Mindy en de snoepbaron’ (Studio 100 & Rouffaer, 2011) zodat ook die uit een reële context kwam. De overige 18 beeldspraakvormen werden uit de bestudeerde film ‘Mega Mindy en het zwarte kristal’ gehaald. Die film bevat 22 beeldspraakvormen, maar de vormen die werden herhaald zijn herleid tot een enkele vorm. Uiteindelijk bleven er zo nog 18 verschillende vormen over die opgenomen zijn in tabel 2 en voorafgegaan worden door de voorbeeldoefening.

Tabel 2: gebruikte beeldspraakvormen in het experiment

Beeldspraakvorm	Soort beeldspraak
0. De auto lijkt in rook opgegaan.	Uitdrukking
1. Maar mijn hart heeft verdriet.	Metonymie
2. Ik heb geen oog dichtgedaan vannacht.	Uitdrukking
3. We moeten die boef kost wat kost terugvinden.	Uitdrukking
4. Duizend jaar geleden is er een brokstuk uit de ruimte neergekomen op het land Zahambra. ^a	Metonymie
5. En een wolkje melk?	Uitdrukking
6. Maar Mega Mindy heeft wel de show gestolen.	Uitdrukking
7. Heel het dorp had het erover, ja.	Metonymie
8. Dat is een fabeltje.	Metafoor
9. Kersenpitje, laat hem maar even.	Metafoor
10. Jullie zullen vast en zeker dikke vriendjes worden.	Uitdrukking
11. Geen nieuws is goed nieuws, Fonkel.	Uitdrukking
12. Dat spoor loopt naar het oude fort.	Metonymie
13. En dan heb ik de boef gevolgd totdat Mega Mindy mij voor de voeten beginnen te lopen is.	Uitdrukking
14. We moeten zijn verleden uitspitten tot op het bot.	Uitdrukking
15. Het loopt hier dood.	Uitdrukking
16. Met een gebroken hart keer ik terug naar mijn paleis.	Uitdrukking
17. We hebben nu zwart kristal genoeg om stinkend, stinkend, maar dan ook stinkend rijk te worden.	Uitdrukking
18. Je zit als een rat in de val.	Uitdrukking

- a. In de film staat 'land' voor 'staat' waardoor 'land' een metonymie is van het type geheel-deelrelatie. Het brokstuk viel namelijk niet op het hele land Zahambra, maar op een stuk grond van het land.

Per beeldspraakvorm kreeg de proefpersoon een open vraag en een meerkeuzevraag voorgelegd (vgl. Franquart-Declercq, 2001). Aan beide vragen ging een verhaaltje vooraf dat in een drietal zinnen de situatie uit de film schetste en waarvan de laatste zin de te verklaren beeldspraakvorm bevatte. Een screenshot uit de film op het moment dat de vorm wordt uitgesproken, visualiseerde het verhaal en bootste de filmcontext na. De beeldspraakvorm werd vervolgens nogmaals herhaald door de proefpersoon te vragen wat het personage bedoelt als hij de zin uitsprekt die de vorm bevat (vgl. Douglas & Peel, 1979; Siltanen, 1989). Die vraag werd eerst als open vraag gesteld en daarna als meerkeuzevraag met drie antwoordopties. Tussen de mogelijkheden zat er telkens een figuurlijke, een letterlijke en een foute interpretatie van de beeldspraakvorm (vgl. Franquart-Declercq, 2001). Twee verschillende vraagvolgordes vermeden een invloed van volgorde. Om het kind werd er van volgorde gewisseld. Aan het eigenlijke experiment ging een pretest vooraf met een kind uit de tweede kleuterklas en een kind uit het tweede leerjaar. Op basis van die pretest werden enkele formuleringen in de verhaaltjes en antwoordopties bij de meerkeuzevraag aangepast. De beeldspraakvorm 'Overval alle banken in het dorp' werd uit het experiment geschrapt. Bij de metonymie waarbij de naam van de instelling 'bank' gebruikt wordt voor de mensen die daar wer-

ken of voor het gebouw, konden namelijk geen keuzemogelijkheden geformuleerd worden die nog voldoende van elkaar verschilden.

Het eigenlijke experiment werd afgenomen tijdens individuele sessies van gemiddeld 20 minuten in een apart lokaal binnen het schoolgebouw. Voor het kind de beeldspraakvormen voorgelegd kreeg, werd de naam van het kind gevraagd, of het 'Mega Mindy' al gezien had op televisie of in een film en of het de film 'Mega Mindy en het zwarte kristal' kende. Daarna volgde een herkenningsspel waarbij het kind afbeeldingen van de personages uit de film te zien kreeg en er naar de naam van het personage werd gevraagd. Pas daarna ging het eigenlijke experiment van start dat begon met een voorbeeldoefening. Tijdens het experiment kreeg het kind geen feedback op de antwoorden. Enkel wanneer het een personage verkeerd benoemde, werd dat gecorrigeerd zodat het kind het verhaal zeker snapte.

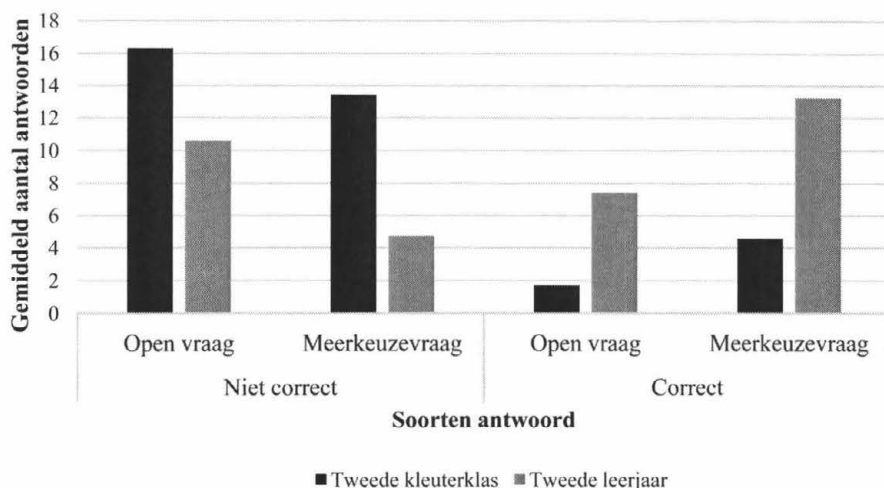
4.2. Resultaten

De verwerking van het experiment gebeurde aan de hand van t-toetsen en ANOVA's uitgevoerd door het statistische programma SPSS. Bij de open vraag werden de resultaten onderverdeeld in vier categorieën: een foute of geen interpretatie, een letterlijke interpretatie, een deels figuurlijke interpretatie en een volledig figuurlijke interpretatie.² Bij de meerkeuzevraag waren er drie opties: een foute of geen interpretatie, een letterlijke interpretatie en een figuurlijke interpretatie.³ Om een algemeen beeld van de bekomen resultaten te krijgen werd in figuur 2 gewerkt met de binaire opdeling 'niet correct' versus 'correct' waarbij 'correct' staat voor een volledig correcte en dus een volledig figuurlijke interpretatie. Dat maakt vergelijking tussen beide onderzoeksmethoden mogelijk.

Figuur 2 toont aan dat het beeldspraakbegrip zich duidelijk ontwikkelt naarmate het kind ouder wordt. Terwijl een kind uit de tweede kleuterklas bij een open vraag slechts in 9% van de gevallen de beeldspraakvorm correct begrijpt, doet een leerling uit het tweede leerjaar dat in 41% van de gevallen. Wordt de vraag als een meerkeuzevraag gesteld, dan scoren de kinderen significant beter ($t(59) = 11,059, p < ,01$). Vierjarigen antwoorden in 25% van de gevallen correct en zevenjarigen in 74% van de gevallen. Dat graduele begrip komt overeen met wat Rundblad en Annaz (2010) vaststelden. Hieronder volgt een gede-

² Bij de open vraag zien de antwoorden er voor de metafoor 'kersenpitje' als volgt uit: 'ik weet het niet' (foute of geen interpretatie), 'een kersenpitje' (letterlijke interpretatie), 'Klaus' (deels figuurlijke interpretatie: wanneer de proefpersoon getuigt van enig figuurlijk inzicht zonder correct te antwoorden; in het voorbeeld weet het kind dat er een persoon bedoeld wordt, maar past hij het op de verkeerde persoon toe) en 'opa Fonkel' (volledig figuurlijke interpretatie).

³ Bij de meerkeuzevraag zijn dit de antwoorden voor de metafoor 'kersenpitje': 'tegen een meneer die lijkt op een kers' (foute of geen interpretatie), 'tegen een kersenpitje' (letterlijke interpretatie) en 'tegen opa' (figuurlijke interpretatie).

Figuur 2: gemiddeld aantal niet correcte en correcte antwoorden bij open vraag en meerkeuzevraag

tailleerder overzicht van de resultaten op basis van de totaalscore en de soort beeldspraak. Daarbij wordt er telkens een onderscheid gemaakt tussen de resultaten van de open vraag en de meerkeuzevraag.

4.2.1. Totaalscore

Bij de test met open vragen kregen de proefpersonen een punt voor een foute of geen interpretatie, twee punten voor een letterlijke interpretatie, drie punten voor een deels figuurlijke interpretatie en vier punten voor een volledig figuurlijke interpretatie (vgl. Douglas & Peel, 1979). Als een proefpersoon bij alle 18 vragen de figuurlijke interpretatie gaf en zo per vraag de maximumscore 4 behaalde, leverde hem dat de totaalscore van 72 punten op. Tussen de twee geteste klassen bestaat er een significant verschil op die totaalscore ($t(53,271) = 12,635$; $p < ,01$). De kleuters (aantal proefpersonen of $N = 30$, gemiddelde of $\bar{x} = 27,60$) scoren significant lager dan de kinderen uit het tweede leerjaar ($N = 30$, $\bar{x} = 48,37$). Het geslacht van de proefpersonen heeft geen significante invloed op het resultaat.

Bij de test met meerkeuzevragen kregen de verschillende opties ook een aantal punten: een punt voor een foute of geen interpretatie, twee punten voor een letterlijke interpretatie en drie punten voor een figuurlijke interpretatie. De totaalscore is maximum 54. De proefpersoon moet dan bij alle 18 vragen voor de figuurlijke interpretatie kiezen die telkens goed is voor 3 punten. Beide klassen scoren significant verschillend op de totaalscore ($t(39,384) = 11,208$, $p < ,01$). De score van de tweede kleuterklas ($N = 30$, $\bar{x} = 31,10$) ligt significant

lager dan die van het tweede leerjaar ($N = 30$, $\bar{x} = 48,10$). De factor geslacht zorgt niet voor een effect.

Naast de factor klas en geslacht gaan enkele factoren in op de kennis van het programma 'Mega Mindy'. Of de proefpersoon 'Mega Mindy' al dan niet al eens gezien heeft op de televisie of in de bioscoop, is voor beide onderzoeksmethoden niet significant. De factor 'Mega Mindy en het zwarte kristal' gezien is dat wel bij de meerkeuzevraag ($t(58) = 2,680$, $p < ,05$). Wie de film heeft gezien ($N = 42$, $\bar{x} = 41,83$) scoort significant beter dan de anderen ($N = 18$, $\bar{x} = 34,39$). De factor kennis van de personages van het programma is tot slot voor beide onderzoeksmethoden significant (open vraag: $F(2,57) = 3,205$, $p < ,05$; meerkeuzevraag: $F(2,57) = 4,286$, $p < ,05$) en houdt in dat als de kinderen slechts een of twee personages kennen ($N = 6$), ze dan slechter scoren dan degenen die meer personages kennen ($N = 54$). Aangezien de aantallen binnen de groepen telkens ongelijk zijn, wordt in wat volgt geen rekening meer gehouden met de kennis van het programma.

4.2.2. Soorten beeldspraak

In de film komen drie soorten beeldspraak voor: metaforen, metonymieën en uitdrukkingen. Bij de open vraag is de factor klas voor alle drie de soorten beeldspraak significant (metaforen: $t(58) = 7,519$, $p < ,01$; metonymieën: $t(58) = 4,672$, $p < ,01$; uitdrukkingen: $t(50,497) = 13,044$, $p < ,01$). De kinderen uit de tweede kleuterklas behalen bij alle drie de soorten een lagere score dan die uit het tweede leerjaar (zie tabel 3). Een t-toets voor twee gepaarde metingen toont bovendien aan dat de scores per soort beeldspraak van dezelfde proefpersoon significant verschillen. De score voor metaforen verschilt significant ten opzichte van de score voor metonymieën ($t(59) = 15,229$, $p < ,01$) en de score voor uitdrukkingen ($t(59) = 12,854$, $p < ,01$). De score voor metonymieën verschilt ook significant van de score voor uitdrukkingen ($t(59) = 8,547$, $p < ,01$). Concreet scoren beide klassen het best op metaforen, uitdrukkingen zijn al iets moeilijker en metonymieën blijken het moeilijkst te zijn.

Net zoals bij de open vraag heeft de klas waartoe de proefpersoon behoort ook bij de meerkeuzevraag een significant effect op de scores voor de drie soorten beeldspraak (metaforen: $t(58) = 5,273$, $p < ,01$; metonymieën: $t(44,179) = 7,827$, $p < ,01$; uitdrukkingen: $t(38,836) = 11,789$, $p < ,01$): de kleuters scoren steeds lager dan de kinderen uit het tweede leerjaar (zie tabel 3). De t-toets voor twee gepaarde metingen geeft aan dat de scores op de verschillende soorten beeldspraak ook onderling significant van elkaar verschillen per proefpersoon. Er is een significant verschil tussen de scores op de metaforen en die op de metonymieën enerzijds ($t(59) = 4,985$, $p < ,01$) en tussen de metaforen en de uitdrukkingen anderzijds ($t(59) = 2,880$, $p < ,01$). De scores op de metonymieën

verschillen op hun beurt significant van die op de uitdrukkingen ($t(59) = 3,902, p < ,01$). De concrete scores leiden net zoals bij de open vraag tot de volgende hiërarchie qua moeilijkheidsgraad: metaforen < uitdrukkingen < metonymieën.

Tabel 3: gemiddelde scores voor de soorten beeldspraak

		Metafoor	Metonymie	Uitdrukking
Open vraag	Tweede kleuterklas	2,47	1,23	1,48
(max. score 4)	Tweede leerjaar	3,75	1,72	2,83
Meerkeuzevraag	Tweede kleuterklas	2,03	1,63	1,71
(max. score 3)	Tweede leerjaar	2,73	2,47	2,73

5. CONCLUSIE EN DISCUSSIE

Door met beeldspraakvormen uit een authentieke film te werken in plaats van artificieel gecreëerde voorbeelden hoopt dit artikel een nieuw licht geworpen te hebben op de studie van beeldspraak bij kinderen. Het uitgangspunt was daarbij tweeledig. Ten eerste ging het na hoeveel beeldspraak er voorkomt in een kinderfilm als 'Mega Mindy en het zwarte kristal' en welke soort. Ten tweede onderzocht het het begrip van die beeldspraak bij het doelpubliek en of dat begrip afhangt van de soort beeldspraak.

De bestudeerde film was 'Mega Mindy en het zwarte kristal', een productie van Studio 100 met als doelgroep vier- tot negenjarigen. Die film bevat 22 vormen van beeldspraak, wat goed is voor gemiddeld een beeldspraakvorm per drie en een halve minuut. Dat is een pak minder dan de beeldspraak in een gemiddelde VRT-nieuwsuitzending (iets meer dan twee vormen per minuut, Carette, 2012), maar gezien het kinder karakter zeker ook niet weinig. In een film wordt er bovendien veel minder gesproken dan in een nieuwsuitzending waar de beelden voortdurend worden becommentarieerd. Onder de gevonden beeldspraakvormen zitten er vier metaforen, zes metonymieën en twaalf uitdrukkingen. Vergelijkingen komen er opvallend genoeg niet in voor, terwijl dat net een vorm van beeldspraak is die dankzij het vergelijkend partikel de jonge kijker kan wijzen op het figuurlijke karakter van de uiting. Daarnaast is het opmerkelijk dat uitdrukkingen het meest aan bod komen aangezien die de moeilijkst te begrijpen soort van beeldspraak zouden zijn voor het kind (Douglas & Peel, 1979).

In het experiment kregen de 60 proefpersonen uiteindelijk achttien beeldspraakvormen te horen waarvan het begrip werd getest aan de hand van telkens een open vraag en een meerkeuzevraag. Voor beide onderzoeksmethoden scoorden de kinderen uit de tweede kleuterklas significant lager dan die uit het tweede leerjaar. De kleuters gaven bij de open vraag in gemiddeld 9% van de

gevallen het correcte (volledig figuurlijke) antwoord, terwijl de leerlingen uit het tweede leerjaar dat in 41% van de gevallen deden. Bij de meerkeuzevraag ging de tweede kleuterklas in gemiddeld 25% van de gevallen voor het correcte antwoord en het tweede leerjaar in 74% van de gevallen. Dat de kleuters slechter scoorden dan die uit het tweede leerjaar klopt volledig met wat de theorie voorschrijft. De concrete cijfers zijn daarentegen niet onmiddellijk vergelijkbaar met de bestudeerde onderzoeken, aangezien onder andere de onderzoeksmethode de resultaten sterk kan beïnvloeden.

Kijken we naar de soort beeldspraak, dan scoren beide klassen het best op metaforen, uitdrukkingen zijn al iets moeilijker en metonymieën blijken het moeilijkst te zijn. Die hiërarchie qua moeilijkheidsgraad komt niet helemaal overeen met eerder onderzoek. Dat stelt immers dat metonymieën makkelijker te begrijpen zijn dan metaforen (Rundblad & Annaz, 2010), wat hier niet het geval is. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat veel proefpersonen de metonymieën niet herkenden als het element dat ze moesten uitleggen waardoor ze vaak een ander element uit de zin verklaarden. Dat kan erop wijzen dat de metonymieën uit de film al ingeburgerd zijn in de woordenschat en door de kinderen als transparante uitingen worden ervaren die niet meer verklaard hoeven te worden. Maar ook de vraagstelling, die in dit experiment anders was dan bij Rundblad en Annaz (2010), kan hebben geleid tot het afwijkende resultaat.⁴ Verder onderzoek naar metonymieën is dus zeker aangewezen. Maar ook voor de andere soorten van beeldspraak is een uitbreiding van het corpus gewenst met een eventuele onderverdeling van verschillende types binnen eenzelfde beeldspraaksoort. De metafoor ‘dat is een fabeltje’ is immers van een ander type dan de metafoor ‘kersenpitje’.

De casestudy maakt duidelijk dat heel wat kijkers die tot de doelgroep van de film behoren, het figuurlijke taalgebruik in de film van hun superheldin niet begrijpen. Mag een kinderfilm dan geen beeldspraak meer bevatten? Daar valt geen eenduidig antwoord op te geven. Enerzijds zouden programmamakers in de toekomst meer beeldspraakvormen kunnen toelichten, iets wat in de bestudeerde film maar een keer gebeurt. Anderzijds kan de vierjarige kijker de film ook opnieuw bekijken als hij wat ouder is, dan zouden de meeste beeldspraakvormen ondertussen wel al duidelijk moeten zijn.

⁴ In dit onderzoek wordt gevraagd wat het personage met de volledige zin – die de metonymie bevat – bedoelt. Rundblad en Annaz (2010) bevragen daarentegen rechtstreeks de metonymie en geven tips aan de proefpersonen die het antwoord niet weten of de metonymie niet herkennen. Dat kan verklaren waarom de metonymieën uit hun onderzoek – dat overigens maar 45 proefpersonen bevroeg – veel beter worden begrepen.

BIBLIOGRAFIE

- Aristoteles (2004). *Poëtica*. Vertaald uit het Grieks door Van der Ben, N. & Bremer, J.M. Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Genneep. (Vert. van *Poëtica*).
- Askeland, N., & Aamotsbakken, B. (2010). Understandings and misunderstandings of metaphors and images in science textbooks among minority students in Norwegian primary schools. *IARTEM e-Journal*, 3(2), 62-80.
- Berber Sardinha, T. (2006). Collocation lists as instruments for metaphor detection in corpora. *D.E.L.T.A.*, 22(2), 249-274.
- Black, M. (1955). Metaphor. *Proceedings of the Aristotelian Society, New Series*, 55, 273-294.
- Carette, M. (2012). *Het nieuws in beelden. Onderzoek naar beeldspraak in journaals. Een case study van het VRT-journaal versus het NOS-journaal*. [Bachelorpaper]. Leuven: KU Leuven.
- Carette, M. (2013). *Megamoeilijk, die beeldspraak? Onderzoek naar beeldspraak in Nederlandstalige kindertelevisie. Een case study van 'Mega Mindy en het zwarte kristal'*. [Masterscriptie]. Leuven: KU Leuven.
- De Groot, H. (2006). *Van Dale Groot Uitdrukkingen woordenboek: verklaring en herkomst van moderne uitdrukkingen*. Utrecht: Van Dale Lexicografie; Amsterdam, The Reader's Digest NV.
- Douglas, J.D., & Peel, B. (1979). The development of metaphor and proverb translation in children grades 1 through 7. *Journal of Educational Research*, 73(2), 116-119.
- Duym, S. (Schelle, 08.05.2013). *Taalbeleid Mega Mindy* (Interview met M. Carette).
- Franquart-Declercq, C., & Gineste, M.-D. (2001). L'enfant et la métaphore. *L'année psychologique*, 101(4), 723-752.
- Gillis, S., & A. Schaerlaekens (Reds.). (2000). *Kindertaalverwerving: een handboek voor het Nederlands*. Groningen: Martinus Nijhoff uitgevers.
- Hardie, A., Koller, V., Rayson, P., & Semino, E. (2007). *Exploiting a semantic annotation tool for metaphor analysis*. Paper gepresenteerd op Proceedings of the Corpus Linguistics 2007 Conference van 27-30.07.2007 in Birmingham, Verenigd Koninkrijk.
- Hendrickx, R. (ruud.hendrickx@vrt.be). (04.04.2013). *RE: Vraag over taalbeleid van kinderprogramma's* [E-mail aan M. Carette (marlies.carette@student.kuleuven.be)].
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Leven in metaforen*. Vertaald uit het Engels door Monique van Dam met nawoord bij de Nederlandse vertaling door Gerard Steen. Nijmegen: Uitgeverij SUN. (Vert. van *Metaphors we live by*).

- Newman, S. (2002). Aristotle's Notion of "Bringing-Before-the-Eyes": its Contributions to Aristotelian and Contemporary Conceptualizations of Metaphor, Style and Audience. *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 20(1), 1-23.
- Pragglejaz Group. (2007). MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol*, 22(1), 1-39.
- Rundblad, G., & Annaz, D. (2010). Development of metaphor and metonymy comprehension: Receptive vocabulary and conceptual knowledge. *British Journal of Developmental Psychology*, 28, 547-563.
- Siltanen, S. A. (1989). Effects of three levels of context on children's metaphor comprehension. *Journal of Genetic Psychology*, 150(2), 197-215.
- Steen, G. J. (1999). Nawoord bij de Nederlandse vertaling. In Lakoff, G., & Johnson, M., *Leven in metaforen* (251-262). Nijmegen: Uitgeverij SUN.
- Steen, G. J., Dorst, A. G., Herrmann, J. B., Kaal, A. A., & Krennmayr, T. (2010). Metaphor in usage. *Cognitive Linguistics*, 21(4), 765-796.
- Studio 100 (Prod.) en Temmermans, M. (Reg.). (2010). *Mega Mindy en het zwarte kristal* (Film). België: Kinopolis Film Distribution.
- Studio 100 (Prod.) en Rouffaer, V. (Reg.). (2011). *Mega Mindy en de snoepbaron* (Film). België: Kinopolis Film Distribution.
- Van Besien, F. (1990). Metaphor and simile. *Interface*, 4(2), 85-106.
- Van Besien, F. (1993). Metafoor: wiens begrip is het eigenlijk? *De Nieuwe Taalgids*, 86, 194-204.
- Van Bork, G.J., Delabastita, D., Van Gorp, H., Verkruijse, P.J. & Vis, G.J. (2015). *Algemeen letterkundig lexicon*. [23.05.2016, dbnl: http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01].
- Van Gorp, H., Delabastita, D., & Ghesquiere, R. (2007). *Lexicon van literaire termen*. Mechelen: Wolters Plantyn; Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff bv.
- Winner, E., Rosenstiel, A. K., & Gardner, H. (1976). The Development of Metaphoric Understanding. *Developmental Psychology*, 12(4), 289-297.
- Winner, E., Engel, M., & Gardner, H. (1980). Misunderstanding metaphor: What's the problem? *Journal of Experimental Child Psychology*, 30, 22-32.